

RADOSLAV KATIČIĆ (BEČ)

LÁSZLÓ HADROVICH: KROATIST MEĐU SLAVISTIMA

Sastali smo se ovdje, na Dunavu i pod budimskom tvrđom, da obilježimo spomen na velikog čovjeka. Mnogi ga ovdje priznajemo svojim učiteljem, pa i oni među nama koji ga nikada nisu imali prilike slušati. A svi ga visoko cijenimo.

Imao sam sreću da ga osobno upoznam, nezaboravni su mi ostali trenutci provedeni s njim, i tako znam iz vlastitoga doživljaja cijeniti ne samo njegovu znanost i njegovo naučanje, nego i njegovu dojmljivu osobnost. Živio je u vrijeme kada je u znanosti još bilo ljudina i nema dvojbe da je i sam to bio. Baš zato što mu je nastup uvijek bio sasvim jednostavan i nezahtjevan, László Hadrovics usjekao mi se je u pamćenje kao primjeran uzor prave veličine.

Predstavljao je mađarsku slavistiku. Svojim radom i publikacijama nastavljao je i obnavljao njezine najbolje, doista velike tradicije. Nije zanemario nikoju od njezinih važnih tema, svemu je dao svoj vrhunski prinos. Bilo bi vrlo opsežno samo i nabrajati te njegove prinose. Istaknuti valja da je u svojem slavističkom istraživačkom pristupu uvijek zadržavao u vidu mađarsku dimenziju svojega predmeta. Pa napokon, dao je i trajan prinos istraživanju sintakse svojega jezika kojim je i na tom polju zaorao duboku brazdu. Posebno ću tu istaknuti njegov magistralni prinos nastao kad se od njega, još mladog, zatražilo da prouči i prikaže povijest srpskoga pitanja u Ugarskoj, a on je, zadubivši se u vrela, shvatio da se tu ništa ne može razumjeti i objasniti ako se temeljito ne istraži položaj srpskoga naroda i njegove crkve u Osmanlijskom carstvu. Ta njegova knjiga bitna je i nezaobilazna i za svako razumijevanje najnovije povijesti, i jedino što je teško shvatiti, to je zašto je ta knjiga tako malo poznata i kako to da nije u svačijim rukama.

Takva je Hadrovicseva slavistika, uvijek duboka, relevantna s mađarskoga gledišta, a prim tome i svjetske razine i vrhunskih dometa. No sada, sav okrenut sjećanju na Hadrovicsevu pojavu, ne mogu odoljeti da ne govorim o kroatističkoj dimenziji njegova djela. Nije ju on posebno isticao, kao što nije posebno isticao svoje hrvatsko podrijetlo, koliko god ga nije ni potiskivao. Po obitelji od koje je potekao bio je iz Lendave, na samoj granici

Hrvatske, a daljim rodnom iz Zagorja, kako mi je sam govorio. Svakako, kroatistički udio njegova djela znatno je veći nego je za vrhunske slaviste u svijetu obično. Pitanje je samo koliko je to od njegova hrvatskog podrijetla, a koliko od mađarske pripadnosti. No o tome nema smisla dalje razglabati. Oboje se nekako preklapalo.

Tako sam ga prvo i upoznao. Kako i u mojoj rodbini ima Hadrovića, zapazio sam kad mi je došla u ruke Kombolova *Poviest hrvatske književnosti do preporoda* čim je izašla 1945. odmah prezime Hadrovics u literaturi uz čak četiri tematske jedinice. Bio je to ujedno moj prvi dodir s mađarskom slavistikom. Vidio sam već tada o koliko se hrvatskih tema ne može govoriti mimo ime Lászla Hadrovicsa. A sve što sam poslije saznavao govorilo mi je to isto. I sve su to bile ključne teme.

Ne ću ovdje sada govoriti o njegovu gromadnome prinosu proučavanju pismenosti i jezika zapadnougarskih Hrvata, danas većinom u austrijskom Gradišću. To je samo po sebi fundamentalan prinos kroatističkim studijima, izašao 1974., i obuhvaća predmet bez kojega ti studiji ostaju nepotpuni u mjeri koje mnogi još uvijek nisu dovoljno svjesni. Već po samome tome Hadrovics je za svaki potpuniji kroatistički pristup nezaobilazan.

No upoznao sam ga više po njegovim kroatističkim prinosima koji su se ticali “malih tema”, a otvarali su duboke uvide u nutrašnju suvislost povijesti hrvatske književnosti i hrvatskoga književnog jezika, suvislosti koja se zanemarivala pod utjecajem škole hrvatskih vukovaca i serbokroatističkoga zamaha u svjetskoj slavistici, kad se i o hrvatskom jeziku radilo posve usredotočene na djelo i djelovanje Vuka Stefanovića Karadžića. Čitati Hadrovicsa uvijek je značilo osloboditi se pritiska te perspektive, osloboditi je se bez i traga polemike ili kakve polemičke iritacije. Kada u ovoj prilici sjećajući se gledam unatrag, tek sada vidim kakva je to bila za mene škola! Nikada mi Hadrovics, mogu samo reći nažalost, nikada mi on nije bio učitelj s katedre, ali tim svojim kroatističkim tekstovima bio je to u mjeri koju mi sada čak i nije lako izraziti tako da ju primjereno odredim.

Bez mnogo riječi objašnjavao je pitanja koja su nas mlade filologe u Hrvatskoj jako zaokupljala. O čemu god je pisao, unosio je red u predmet i smirivao napetosti koje su nastajale oko njega. Stojeći posve izvan svih naših spletova djelovao je kao dobar duh. Dok su mnogi inozemni slavisti nastupali kao da su gluhi za ono što mi govorimo i slijepi za ono što

predstavljamo, kod Hadrovicsa se uvijek živo osjećalo da on zna tko su Hrvati i što je hrvatski jezik. Učeći kod njega, mogla se izgrađivati kroatistika.

Živo se sjećam dojma koji je na mene ostavila njegova izvanredno dokumentirana studija o širenju hrvatskoga imena u 17. i 18. stoljeću na Slovinje, srednjovjekovnu Slavoniju, i kako je “slovenski jezik” tamo postajao “horvatski”. Svi su se kamenčići tu kao sami od sebe slagali u cjelovitu sliku. Upravo po tome se osjećala majstorska ruka.

Osobito se mnogo od Hadrovicsa saznavalo o povijesti nastanka jedinstvenoga književnog jezika za Hrvate. Upozoravao je kao nitko do njega na golemu važnost Belostenčeva rječnika i slojevitu povijest njegova nastanka. Nema dvojbe da je to pomoglo da živne zanimanje za tu bitnu knjigu hrvatskoga sjevera i plodno istraživanje ozaljske književne i jezične škole koje je obilježilo novije razdoblje hrvatske filologije.

S time je u uskoj vezi i Hadrovicsevo proučavanje krivudavih putova hrvatske pravopisne konsolidacije u 18. stoljeću. Bitno je pomogao uočiti razvoj koji je nezaustavivo napredovao, iako nije dovršen, ali je priredio teren i tako omogućio da se “velikim praskom” Gajeva Pravopisanja konačno do njega dođe. Tu su Stulićeva leksikografska djela i državne pravopisne komisije obavile velik, a poslije slabo zapažan posao. Tomu je hrvatska filologija u novije doba s punim pravom poklonila dosta pozornosti, a mirno se može reći da je László Hadrovics pri tome bio veliki učitelj.

U vezi s tom tematikom stoji i Hadrovicsev prikaz i ilustracija kajkavske hrvatske književnosti (1964.). I to je područje na kojem je posljednjih desetljeća jako živnula hrvatska filologija. Ona kao da je u dosluhu s Hadrovicsem. To njegovo bavljenje kajkavskom književnosti tvori s istraživanjem književnosti i jezika Gradišćanskih Hrvata smislenu tematsku cjelinu. To je naime istraživanje hrvatsko-mađarskoga kulturnog i jezičnog pograničja, areala osobito intenzivnih kontakata, a i područja duhovnoga i kulturnog utjecaja Zagrebačke biskupije, koja je osim na teritoriju svoje crkvene jurisdikcije što je s Bekšinskim arhidakonom sezala do sjeverno od Mure zračila do Hrvata u zapadnoj Ugarskoj sve do daleko na sjever. Upravo taj kulturni sklop, inače dosta zanemarivan, istraživao je, temeljito i detaljno, László Hadrovics i time dao svoj vjerojatno najveći doprinos hrvatskim studijima.

Na to područje Hadrovicseva rada naslanja se, nadopunjuje ga i izrasta iz njega velik broj dragocjenih detaljističkih radova o mađarsko-hrvatskoj dvojezičnosti i dodirima na

jezičnom i kulturnom pograničju, o inojezičnim elementima i posuđenicama, o hrvatskoj gramatici, o književnome jeziku kajkavskih pisaca, o leksikografima i o etimologijama “zatamnjenoga podrijetla” te o onomastici i toponomastici. Te rezultate objavio je u mnogo prinosa u nizu uglednih časopisa i drugih publikacija: mađarskih, njemačkih, hrvatskih i srpskih. Zasnovao je time nešto kao podunavsku hungaro-slavistiku. Dodati tu treba da je u svojem osobito vrijednom djelu “Mađarski elementi u srpskohrvatskom” (1985.), koje je iza pomno izrađene jezikoslovne studije u glavnom dijelu koncipirano kao povijesni i etimološki rječnik, skupio bogat hrvatski jezični materijal, sasvim u skladu sa svojim interesom za hrvatski jezik, i taj materijal majstorski obradio.

Taj Hadrovicsev rad nažalost nije imao odjeka u hrvatskoj filologiji. Nije ga ni mogao imati jer hrvatski filolozi niti znaju mađarski niti su se ogledali u hungarologiji. U tome nema nikakve tendencije, ne očituje se tu nikakva averzija, nema nikakve svjesne odbojnosti, nego se samo po inerciji reproducira stav koji se stvorio u ne tako davnoj povijesnoj prošlosti kad su se Hrvati odlučno iz svih sila odupirali nastojanjima da im se u javnom životu nametne mađarski jezik. Priviknuli su se na to da ga ne znaju. Danas za to nema baš nikakva razloga. A Hadrovicsevo djelo nam živo stavlja pred oči kako je takvo stanje neodrživo jer je štetno i posve nepoželjno. Danas su stvorene pretpostavke da se to promijeni. Mađarski se u Hrvatskoj uči i hungarologija studira na sveučilištu. Ostaje tek željeti da se ta temeljna promjena što prije očituje i u hrvatskoj filologiji. Tada će se i opet imati mnogo učiti od Hadrovicsa.

Već u predvečerje svojega života László je Hadrovics obogatio hrvatsku filologiju osobito znatnim otkrićem. Našao je pjesmu 14. stoljeća zapisanu latinicom negdje na prostoru Šibenika. Poznata je kao *Cantilena pro sabbato*. Objavljena je 1984. To je pasionska pjesma, izraz pučke marijanske pobožnosti, tipičan uzorak književnosti iz vremena gotike. Tim je otkrićem obogatio naše poznavanje početaka latiničke hrvatske književnosti zreloga srednjega vijeka, koja je, kao i drugdje u latinskoj Europi, stvorila pretpostavke renesansnoj.

Živo se sjećam kako se Hadrovics kao novoizabrani njezin dopisni član predavanjem o tom svojem otkriću u Zagrebu predstavio Akademiji. Na sebi svojstven način nastupio je jednostavno, skromno, saasvim nezahtjevno, a ipak je sijao dostojanstvom i vrlo opravdanim ponosom. Znao je što donosi znanosti, Akademiji i hrvatskoj kulturi. Tako je stupio pred one

goblene što tvore pozadinu govornici u Akademijinoj svečanoj dvorani, a neodoljivo me podsjećaju na tkanje biblijske priče o Juditi u epu Marka Marulića. Stao je opušteno i uz vrlo suzdržane pokrete jednostavnim riječima tumačio sve bitno oko svojega otkrića, kojim je osvijetlio jedno ključno razdoblje hrvatske književnosti i kulture, osvijetlio bogatije nego je do tada bilo osvijetljeno. Bio je to velik trenutak hrvatske znanosti i njezine Akademije.

Nema dvojbe, László Hadrovics je Mađar i mađarski učenjak. On je dika mađarske znanosti. Ipak je svojim djelovanjem i svojim djelom zaslužio mjesto u Hrvatskom biografskom leksikonu, tom pokladu prosopografije hrvatske kulture. Zamišljen je tako inteligentno i široko da se natuknica u njem ne dobiva samo po podrijetlu i pripadnosti nego i po važnosti djela za hrvatski narod i njegovu kulturu bez ikakva svojatanja osobe. Lijepo je i ponosan sam što je Hadrovics upravo po tom kriteriju tamo našao mjesto koje mu doista pripada.

Sjećanje na njega, na Lászla Hadrovicsa, tako je živo i puno sadržaja da mi može na tren ispuniti sav duhovni prostor. Zahvalan sam mu za sve što je učinio, zahvalan za njegov prinos hrvatskim studijima, čemu nisam odolio da danas posvetim ove riječi. Zahvalan sam što mi je dano da se tu, na Dunavu pod budimskim gradom, pridružim upravo ovom krugu u spomenu na njega: na njegovo djelo i na njegovu osobu. O stotoj obljetnici njegova rođenja neka mu odjekuje ime: Hadrovics László! I neka mu je slava!